

Cherkasov V. V., 2002. Problemy riska v upravlencheskoj dejatel'nosti [Problems of risk management activities], Vakler publ, K.

Gricenko H. Upravlinnja finansovimi rizikami derzhavi [Financial Risk Management State], viewed: <http://www.viche.info/journal/921/>.

Ivanchenko G. V., 2006. Neopredelennost' i risk kak antropologicheskie konstanty sovremenosti [Uncertainty and risk as anthropological constants of modernity], Problemy gumanitarnoj jekspertizy [Problem of humanitarian expert], №4, pp. 205–207.

Krjukov O., 2004. Demokratizacija suspil'stva ta rozvitok eliti [The democratization of society and the development of the elite], Visnik NADU, №4, pp. 470–475.

Luman N., 1994. Risk, neopredelennost', sluchajnost' [Risk, uncertainty, randomness], THESIS, Vyp. 5, pp. 135–160.

Mihal'chenko M. Politichni riziki v suchasnij Ukraїni: vikliki j vidpovidi [Political Risks in Contemporary Ukraine: Challenges j vidpovidi], UDK 321.64

and Responses], viewed: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3>.

Najt F. H., 1994. Ponjattja riziku ta nevznachenosti [The concept of risk and uncertainty], THESIS, Vip. 5, pp. 12–28.

Najt F. H., 2003. Risk, neopredelennost' i pribyl' [Risk, Uncertainty and Profit], Delo publ, M.

Samujel'son P. A., 1997. Risk, neopredelennost' i teorija igr [Risk, Uncertainty and Game Theory], Jekonomika [Economics], BINOM publ, M.

Vildavski A., Dejk K., 1994. Teorii vosprijatija riska: kto boitsja, chego i pochemu? [Theories of risk perception: who fears what and why?], THESIS, № 5, pp. 268–276.

Zaslavskaja T. I., 2001. O sub#ektno-dejatel'nostnom aspekte transformacion-nogo processa [In the subject-activity aspect of the transformation process], Socis, № 4, pp. 3–15.

Надійшла до редколегії 15.05.2013 р.

С. Г. Вонсович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОЛІТИЧНА КРИЗА ЯК ЧИННИК ТРАНЗИТУ

Проаналізовано сутність та вагомі ознаки політичної кризи як фактора, що призводить до політичного транзиту. Розкриті окремі причини та особливості зовнішніх і внутрішніх чинників політичного транзиту в Україні. Обґрунтовано підходи щодо трактування поняття «криза» представниками різних наукових шкіл.

Ключові слова: політична криза, політичний транзит, політичний конфлікт, революційна ситуація, політична катастрофа.

В історії кожної країни транзитивні етапи мають тенденцію періодично повторюватися, причому варіантів власне політичного транзиту може бути більше, ніж загальносоціальних. Це потребує розкриття їх ознак, закономірностей, причин та механізмів виникнення. Для осмислення всього комплексу проблем політичного транзиту суттєве значення має виявлення причин його настання. Тому проблема виникнення політичних транзитів є важливим аспектом в теорії сучасних політичних систем, а саме – дослідження їх транзитивного стану.

Актуальність досліджуваної теми зумовлена, по-перше, неоднозначністю трактування понять «політичний транзит» і «політична криза» у науковій літературі; по-друге, потребою у визначенні і систематизації ознак політичної кризи, що виступає одним із факторів політичного транзиту; по-третє, спробою розкриття причин та особливостей, а також зовнішніх і внутрішніх чинників політичного транзиту в Україні.

Метою нашої статті є аналіз політичної кризи як вагомого чинника, що призводить до настання політичного транзиту.

Досягненню зазначеної мети покликано сприяти розв'язання наступних завдань:

- розкриття специфіки у трактуванні поняття «політична криза» у науковій літературі;
- визначення та аналіз ознак (основних та доповнюючих) політичної кризи;
- дослідження причин політичного транзиту в Україні та виокремлення зовнішніх і внутрішніх чинників, які сприяють цьому процесу.

Автори, які ґрунтовно вивчали феномен впливу криз на початок політичного транзиту: М. Нечкіна, О. Петренко, О. Прігожін, О.Рогозян, Г. Семігін, П. Сорокін. Творчий доробок вітчизняних дослідників: В. Василенко, І. Дудко, Ю. Мацієвського В.Єременко, О.Клименко, В.Целевич тощо.

Під час вивчення перехідних станів політичних систем основна увага приділяється процесам, які відбуваються безпосередньо в цих системах як напередодні, так і у 54

період їхнього переходу у нову якість. За цього значну роль відіграють кризи різного типу, що виступають у якості причин транзиту.

Підходи до такого їх трактування є неоднозначними у дослідженнях представників різних політологічних, філософських і соціологічних шкіл. Так, розуміння кризи у радянській науковій літературі розглядалося як стан занепаду. Деякі вчені (Revoljucionnaja situacija v Rossii v seredine 19 veka, 1978) [13] вважали стан, що передую соціальної революції, не тільки співпаданням таких явищ у суспільному житті як голод, епідемії, стихійні лиха та війни, але й свідченням виснаження базису пануючої формації, що не може вирішувати згадані проблеми.

Власне, у політичному транзиті криза може виступати у формі надзвичайної ситуації, подібно до різного роду стихійних, техногенних та інших лих. Саме таке розуміння останньої лежить в основі кризового менеджменту як наукової дисципліни. У випадках, що стосуються парламентських та урядових криз, можна говорити про кризу як загострення певного різновиду політичного конфлікту на тій його стадії, коли жодна з його сторін не може (чи не бажає) ухвалювати необхідне рішення для виходу із ситуації протистояння. Зокрема, вважається, що кризові явища пов'язані з розвитком системи у діалектичному взаємозв'язку останньої з іншою категорією – функціонуванням як станом, що забезпечує цілісність і життєдіяльність системного утворення щодо середовища.

Загалом проведений нами аналіз літератури. [9; 1; 8;] дає підстави трактувати політичну кризу як особливий стан у розвитку й функціонування політичної системи суспільства, зокрема її державної влади; вона (політична криза – С. В.) характеризується нестабільністю і розбалансованістю політичних інститутів, зниженням рівня керованості всіма сферами суспільного життя, наростанням соціально-політичної активності мас. Зауважимо, що кризові процеси переважно розуміються саме як процес, а не стан, на що вказує їхня структура, яка складається зі стадій.

В контексті транзиту, кризові процеси можуть бути пов'язані не тільки з політичною системою.

Вони можуть переходити у її межі з інших підсистем суспільства, зокрема з ідеологічної складової духовно-культурної сфери, а також при появі значних проблем у економічному житті. Це можна пояснити особливо тісним зв'язком політики з ідеологією та економікою. Вплив проблем економічної сфери на виникнення і ескалацію кризових ситуацій у політичній царині є особливо характерним для пострадянських держав. Зумовлюється така ситуація тим, що спроможність саме державного апарату забезпечити той чи інший рівень матеріального добробуту була основою його легітимації.

Чим же визначається політична криза? Серед ознак політичної кризи наявною є нездатність політичної системи (чи її складових) виконувати свої функції. За В. Леніним, правлячі кола є нездатними в умовах революційної ситуації, (що є різновидом кризи) управляти по-старому; надзвичайне погіршення рівня життя нижчих класів і верств, і як наслідок – незвичайне посилення активності мас (Lenin 1972a, p. 250) [6, с. 250]. Унаслідок цих обставин, можна виокремити такі ознаки політичної кризи, як: загострення протиріч у політичних відносинах; втрата владними структурами контролю над розвитком процесу даного загострення; існування загрози безпеки влади і політичної системи загалом. Окреслена загроза належить до безпосередніх умов життєдіяльності суб'єкта політичного управління, а необхідність застосування методів щодо подолання останнім загрозової ситуації носить невідкладний характер і, у свою чергу, ускладнює пошук даних методів. Доповнюючими ознаками також можуть слугувати системний характер кризової ситуації, можливість (у певних випадках) не бути поширеною поза межами однієї чи декількох із підсистем політичних структур, прикладом чого слугує парламентська криза.

Функціонально кризи виокремлюються таким чином: діагностична функція; інноваційна, реформістська та дезінтегративна функції впливу. Діагностична функція політичної кризи полягає у виявленні соціальних, зокрема політичних протиріч, які набули свого загострення. Інноваційна та реформістська функції вказують на те, що політична влада змушена шукати нових і більш досконалих форм власної організації і управління суспільством. З точки зору розвитку політичного переходу позитивну роль, відіграє дезінтегративна функція, що означає знищення або розпад існуючої системи політичної влади. Наприклад, В. Ленін вказував на такі наслідки кризи, як загострення протиріч, прискорення розвитку чого-небудь і «...крах всього гнилого» (Lenin 1972b, p. 352) [7, с. 352]. За цього, він вважав, що політична криза є необхідною передумовою для соціальної революції. Зокрема, така передумова мала проявитися у втраті підтримки пануючого режиму серед представників силових структур – армії та поліції.

Політична криза вважалася засобом визволення України від панування інших держав у поглядах багатьох українських політиків 30-х років ХХ ст. Зокрема, член Українського Національно-Демократичного об'єднання В. Целевич вважав війну і революцію, що можуть розглядатися як форми порушення функціонування політичної системи, необхідною передумовою здобуття цієї незалежності (Celevich 1993, p. 91) [16, с. 91]. Добре обізнаний із вченням російських більшовиків про масове повстання, він визначав як недоцільні та шкідливі методи Організації Українських Націоналістів щодо спричинення революції у державі за допомогою тільки суб'єктивного чинника, який виявлявся у застосуванні

індивідуального терору та саботажу.

У відомого німецького філософа Ф. Енгельса кризовий процес складається з великої кількості часткових явищ занепаду, що закінчуються на завершальному етапі цілковитою зміною суспільно-політичного та економічного устрою (Engel's 1961, p. 114) [4, с. 114]. Виходячи із міркувань аналізу феномена політичної кризи, постає потреба у доцільності розгляду структури політичної кризи.

Структура політичної кризи містить в собі такі три стадії, як: 1) передкризова ситуація; 2) загострення кризових явищ; 3) розв'язку, що полягає в удосконаленні політичного утворення або його знищенні з наступною побудовою нового (Politicheskaja jenciklopedija 2000, p. 590; Prigozhin 1994, p. 117) [9, с. 590; 10, с. 117]. За цього у зазначеній нами тристадійності також міститься перехід.

Зауважимо, що політична криза проходить такі стадії, як існування «стійкої нерівноваги» у системі; біфуркаційний стан, який надає можливості останній зробити той чи інший вибір для її самозбереження; вибір і його наслідки.

Зрозуміло, що в контексті політичного транзиту стаційність кризи є змістовно різною і різновеликою. Так, окремо можна розглядати революційну ситуацію, яку описав В. Ленін. Крім того, дослідники виокремлюють диз'юнктивні кризи, які розділяють будь-яку систему, та кон'югаційні, що її об'єднують (Rogozjan 2006, p. 4) [11, с. 4], а також політичну катастрофу як тип кризи, що відрізняється від інших кризових явищ глибиною потрясінь і відносною раптовістю щодо соціального часу (Prigozhin 1994, p. 114) [10, с. 114]. У науковій літературі [2; 3; 14; 8;] виділяють урядову кризу, часто пов'язану з конфліктом законодавчої та виконавчої влади; парламентський підвид політичної кризи, зумовлений боротьбою фракцій у вищому законодавчому органі. Також мають місце конституційно-кризові ситуації, пов'язані з відсутністю легітимності чи дієздатності основних політико-правових норм у суспільстві та загальнонаціональна криза, що охоплює весь соціально-політичний устрій.

Відповідно до політичних відносин можна виокремити кризу ідентичності, яка стосується зміни базових політичних цінностей; кризу легітимності, пов'язану із втратою державними структурами підтримки з боку народу; кризу проникнення, зумовлену неефективністю діяльності політичних інститутів при виконанні своїх завдань; кризу розподілу, спричинену дефіцитом і несправедливим способом забезпечення колективними ресурсами груп населення та кризу участі, що виникає у наслідок слабкості владних інститутів, які, в свою чергу, нездатні регулювати посилену політичну активність громадян.

Варто, також, звернути увагу на наявність функціональних, структурних та системних політичних кризи. Зазначені кризи відповідно пов'язані з певною неспроможністю виконувати політичними структурами своїх функцій щодо управління суспільством; неефективністю самих цих структур, і навіть політичної системи загалом. Крім того, не можна заперечувати на існування криз у міжнародних відносинах.

Виходячи із загальної теорії кризових ситуацій, окремі українські науковці пропонують класифікувати останні на загальні, що охоплюють систему, і локальні, які стосуються тільки її частини; передбачувані і непередбачувані кризи (Vasylenko 2005, p. 17) [1, с. 17]. Проте, зазначимо, що локальні кризові явища мають

здатність переростати у загальні.

Досить цікавим у нашому контексті є поняття «когнітивної кризи». Остання має місце тоді, коли накопичений ієрархічною структурою досвід політичної влади вже не є спроможним забезпечувати її відтворення. Зазначений різновид кризи спостерігався у суспільствах із традиційним типом легітимації політичної влади. У плані кризи об'єктів політичної сфери можна говорити про кризу урядову, парламентську та кризу політичного режиму. Звернемо увагу на те, що політична криза може бути елементом політичного циклу. Так, у британського історика А. Тойнбі соціальна революція є одним з можливих чинників дезінтеграції цивілізації як завершення циклу її існування (Sorokin 1998, p. 13) [15, с. 13].

Отже, політична криза є процесом та станом, що характеризується порушенням функціонування політичної системи та її окремих складових у процесі управління суспільством і включеною у діалектичне відношення між функціонуванням і розвитком згаданого системного утворення. Також кризові процеси можна визначити як ситуації загострення конфлікту та відсутності компромісного рішення між політичними силами, що перебувають у стані конфлікту. Серед ознак кризових явищ у політиці, на нашу думку, слід виділити відносну раптовість їхньої появи та розгортання ескалації; стан певного занепаду діяльності органів державної влади; виникнення загрози як для існування останніх, так і для соціальної стабільності; наявність утруднень щодо прийняття політичних рішень у такій ситуації.

Кризові явища виконують як деструктивні, так і конструктивні функції у політичному житті, запроваджують нові і ефективні способи управління суспільством, виявляють політичні конфлікти, вдосконалюють існуючі або торують перехід до нових форм політичного устрою. За цього структура політичної кризи як процесу часто залежить від конкретно-історичної ситуації та підходів науковців і переважно простежується у наростанні, загостренні та появі тих чи інших наслідків кризових явищ. Щодо типології політичних криз, то серед дослідників переважає думка про те, що їх доцільно класифікувати за елементами політичної системи.

Крім того, важливим завданням у побудові загальної теорії політичної кризи є вивчення механізму переходу часткових кризових процесів у загальносистемні. З цього приводу Ч. Ендрейн зазначає, що перехід одного політичного режиму в інший відбувається за умов трьох взаємопов'язаних типів криз – структурної, культурної і поведінкової. Зазначені кризи є наслідком «несумісності (дисгармонії, дисбалансу, конфлікту) різних аспектів політичної системи: культурних цінностей, соціально-політичних структур і поведінки окремих людей» (Jendrejн 2000, p. 175) [5, с. 175].

Зокрема, розкриваючи прояви структурних криз, доцільно звернути увагу на значну різницю між високим рівнем вимог, що ставляться перед урядом та нестачею ресурсів для задоволення деяких із них. Крім того, політична система нездатна подолати військові, економічні і політичні протиріччя. Останні загострюють протистояння окремих груп, класові, релігійні та етнічні антагонізми; породжують депресії, гіперінфляцію, низькі темпи зростання, а також нерівність у доходах; стихійні лиха, демографічні зміни, урбанізацію, дисбаланс у співвідношенні сил держави, соціальних груп та

іноземних інститутів.

Поряд зі структурними кризами, до політичних змін призводять і культурні кризи. Їхнім проявом є конфлікт між духовними цінностями і моральними нормами. За цього формальні цінності, що є складовою офіційної культури, вступають у суперечність із «вічними» цінностями моралі і моральності. За цього громадянські чесноти, турбота про благополуччя громадян, моральна чистота йдуть у розрив із практикою неформального прийняття рішень і конкретну користь отримують тільки корумповані чиновники, їхні друзі і родичі. Культурні кризи зумовлюють часткову або повну втрату легітимності існуючої влади. Поведінкові кризи можуть простежуватися у поведінці як неефективного керівництва існуючого режиму, так і у ефективнішого керівництва опозиції; у конфлікті між окремими особистостями як у керівництві державою, так і серед опозиції. Безумовно, що у зазначених видах поведінкових криз мотивація їхніх учасників визначається духовно-ідеологічними цінностями і матеріальними інтересами. Природно, що взаємодія структурних, культурних і поведінкових конфліктів призводить до посилення криз, що уможливорює системну трансформацію.

Поведінкові кризові явища можуть простежуватися у такій послідовності. По-перше, під час конфлікту між неефективним управлінням існуючого режиму і більш ефективним управлінням, що представляє опозиція. По-друге, у боротьбі керівництва правлячого режиму із народною опозицією або апатією мас. По-третє, у конфлікті між окремими особистостями, серед яких одні підтримують існуючу владу, а інші приєднуються до антисистемної опозиції.

У усіх трьох видах поведінкових криз мотивація тих, хто підтримує існуючу політичну систему або опозицію, визначається духовно-ідеологічними цінностями та матеріальними інтересами. За цього частина учасників конфлікту вважає політично пріоритетним досягнення певних етичних принципів, інші – прагнуть отримати владу, багатство. Взаємодія структурних, культурних і поведінкових конфліктів призводить до взаємопідсилення відповідних криз та зумовлює системну трансформацію і зміни політичної системи.

Враховуючи поточну політичну ситуацію під час транзитивного стану політичних систем, важливими є ті політичні процеси, які відбуваються безпосередньо напередодні і під час політичного транзиту. Кризовий стан – визначення ситуації під кутом зору теорії класичного девелопменталізму. Криза може завершитись стабілізацією, «оздоровленням» і переходом суспільства до «нормального» стану.

Вконтекстівищезначеного, постаєцілкомзакономірне запитання щодо причин політичного транзиту в Україні. Автор вважає, що причинами транзиту в Україні можуть виступати внутрішні і зовнішні умови, які визначають зміст і перебіг політичного транзиту. До внутрішніх умов політичного транзиту можна віднести:

- Наявність (або подолання) розколів: економічних, історичних, культурних, мовних, релігійних, світоглядних.
- Міжособистісну довіру як серед істеблїшменту, так і серед еліт.
- Наслідки перманентної громадянської війни у суспільстві, що стимулює і підживлює вказані розколи;
- Довіру до влади.
- Формування і розвиток політичної нації, громадянського суспільства і національної держави.

- Наявність розриву між багатими і бідними.
- Структуралізацію соціальних груп у суспільстві.
- Декомунізацію свідомості, подолання інфантилізму, патерналістських очікувань.
- Формування реальної еліти і політичної опозиції.

До зовнішніх умов можна віднести такі, як:

- Наявність матеріальної, військової і моральної підтримки / допомоги «країнами–еталонами».
- Зацікавленість «країн–еталонів» в успішності перебігу транзиту.
- Сприятливі обставини на світовій арені.

У сучасній політологічній літературі до головних соціополітичних поділів належать поділи, які ґрунтуються на соціально-економічній, етномовній, релігійній і територіальній основах (Romaniuk 2004, p. 37) [12, с. 37]

Концепція політичних розмежувань запропонована ще у 60-х роках ХХ століття відомими дослідниками С. Ліпсетом і С. С. Рокканом. Науковці акцентували увагу на соціальних конфліктах, які мають вплив на становлення і функціонування партійної системи. Ці соціальні конфлікти називаються кліважі. Кліваж – широко вживаний термін, запозичений політологами із геології, у якій означає розшарування, розщеплення гірської породи на пластини. В українському політологічному дискурсі це поняття ще не набуло чіткого визначення і використовується поряд із категоріями «розмежування», «поділ», «розкол». У англійській мові (cleavage – розділення, розшарування), тобто досить широкі і глибокі розколи суспільства в основі яких містяться класові, расові, релігійні, культурні, лінгвістичні тощо фундаментальні розрізнення і конфлікти. Фундаментальними суспільними кліважами як послідовно змінюваними етапами у політичній еволюції країн Західної Європи вбачалися розмежування між центром і периферією, церквою і державою, містом і селом, власниками та найманими працівниками. Дещо інакшими виглядають розколи на українських теренах.

Зазначимо, що завжди трагедію українського народу посилювала його роз'єднаність, зумовлена у тому числі зазначеними розколами. Консолідація громадянських настроїв, переоцінка цінностей і бажання суспільства забезпечити реальні результати й успіхи країни можуть змінити владу. Щодо міжнародної співпраці, то істотною перешкодою у цьому напрямі є недорозвинутість відносин, а то й пряма відсутність умов для встановлення зв'язків у середині суспільства, формування групової солідарності і подальшої соціальної інтеграції. Одним із проявів ізоляціонізму є недовіра до громадянських і державних інститутів. Тому патріотичні почуття українців мають амбівалентний характер. За результатами досліджень «Український характер», проведених Центром соціальних досліджень «Софія» у березні 2011 р., а також дані Європейського соціального дослідження 2009 р. свідчать про те, що за останні п'ять–сім років у масовій свідомості спостерігається криза уявлень про державу. Українець (як національно свідомий, так і той, що демонструє проросійські настрої) просто не розуміє, навіщо вона, її цінності й призначення. Власне, освоєння держави – це новий і дуже важливий виклик для українського соціуму і для окремого українця. Саме відсутність цього спричиняє феномен символічного, декларативного патріотизму. За цього багато хто не сприймає державу як свою, залишається ставлення до держави як до зовнішньої чужої сили, зберігається певна дистанційність. В умовах розколу суспільства державна влада нерідко сприймається як трофей внутрішніх

загарбників. Власне самі еліти нерідко демонструють ставлення до держави, до влади як до трофея.

Відштовхуючись від ситуації, що склалася, однією з найбільших складностей політичного транзиту слід вважати відсутність усвідомлених напрямів реформ, безвідповідальність представників еліти і пересічних громадян. Важливим, на нашу думку, є пошук світоглядних настанов, які замінюють цінності, сформовані за часів СРСР і які у перспективі можуть стати інтегруючим чинником демократичних перетворень.

Отже, однією із внутрішніх умов, яка суттєво впливає на перебіг політичного транзиту в Україні є зменшення, а у подальшому і подолання економічних, історичних, культурних, мовних, релігійних, світоглядних розколів.

Таким чином, політична криза, не дивлячись на різноманітні підходи до її тлумачення та її типи, виступає суттєвим чинником політичного транзиту. В умовах політичного транзиту в Україні риси політичних криз містять суттєві особливості і формують власну конфігурацію політичної транзитивності.

Бібліографічні посилання

1. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством : Навч. посібник / В. О. Василенко. Вид. 2-ге виправл. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с.
2. Венгеров А. Б. Синергетика и политика / А. Б. Венгеров // Общественные науки и современность. – 1993. – №4. – С. 4–18.
3. Дегтярев А. Основы политической теории / А. Дегтярев. – М.: Высшая школа, 1998. – 239 с.
4. Енгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства. В связи с исследованиями Л. Моргана / Ф. Енгельс. Сочинения: в 50 т. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1961.
5. Эндрейн Ч. Ф. Сравнительный анализ политических систем. Эффективность осуществления политического курса и социальные преобразования / Ч. Ф. Эндрейн – М.: Издательский дом „ИНФРА М”, Издательство «Весь Мир», 2000. – 320 с.
6. Ленін В. І. Крах II Інтернаціоналу / В. І. Ленін. Повне зібрання творів: у 50 т. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1972.
7. Ленін В. І. Перше травня і війна / В. І. Ленін. Повне зібрання творів: у 50 т. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1972.
8. Мацієвський Ю. Деякі аспекти вивчення феномена політичної кризи у політичних дослідженнях / Ю. Мацієвський // Політичний менеджмент. – 2008. – №6. – С. 16–23.
9. Политическая энциклопедия : [В 2 т.] – М.: Мысль, 2000
10. Пригожин А. Феномен катастрофы (Дилеммы кризисного управления) / А. Пригожин // Общественные науки и современность. – 1994. – №2. – С. 114–125.
11. Рогозян О. В. Политический кризис: анализ и технологии урегулирования (на примере Краснодарского края). / О. В. Рогозян. Автореф. дисерт. на соиск. научн. степ. канд. полит. наук : спец. 23.00. 02 политические институты и процессы–Краснодар, 2006 – 11 с.
12. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір / А. Романюк – Львів: Тріада плюс, 2004. – 392 с
13. Революционная ситуация в России в середине 19 века / [Барабой А.З., Баренбаум И.Е., Герасимова Ю.И. и др.]; под. ред. М.В.Нечкиной. – М.: Наука, 1978 – 440 с.
14. Сергеев В. М., Сергеев К. В. Механизм эволюции политической структуры общества : Социальные иерархии и социальные сети / В. М. Сергеев, К. В. Сергеев // Полис. – 2003. – №3. – С. 6–13.
15. Сорокин П.А. Обзор циклических концепций социально – исторического процесса / П.А. Сорокин // Социологические исследования. – 1998. – №12. – С. 3–14.
16. Целевич В. Нарід, нація, держава / В.Целевич – Вінниця.: СМК «Наш час», 1993, – 111 с.

Вонсович С. Г. Политический кризис как фактор транзита
Проанализированы сущность и весомые признаки
политического кризиса как фактора, что приводит к
политическому транзиту. Раскрыты отдельные причины и
особенности внешних и внутренних факторов политического
транзита в Украине. Обоснованы подходы к трактовке
понятия «кризис» представителями различных научных
школ.

Ключевые слова: политический кризис, политический транзит, политический конфликт, революционная ситуация, политическая катастрофа.

Vonsovich S. G. Political crisis as a factor in transit

The article deals with the nature and significant signs of political crisis as a factor which leads to political transit. In political transit crisis may be presented as an emergency situation like all kinds of natural and other man-made disasters. In case of parliamentary and government crises it comes to the crisis as an aggravation of a certain kind of a political conflict. Crisis phenomena are linked to the development of the system in a dialectical relationship with the category of functioning. Functioning is regarded as a state which provides integrity and viability of the system formation in relation to environment. Approaches to treating the terms «crisis» are grounded by various representatives of scientific schools. The following kinds of crises in the context of political transit are established: revolutionary situation; disjunctive crisis, which divide any system; conjunctive, which integrate it; political catastrophe as a type of crisis, which differs from others by the depth upheavals and relative suddenness of social time; government crisis, dealing with the conflict of legislative and executive branches of power; the parliamentary subtype of political crisis, determined by the struggle of fractions in the highest legislative organ; constitutional crisis, that is related to the lack of legitimacy or incapacity of key political and legal norms in society and national crisis, covering the entire socio-political system. The political crisis is characterized as a state in the development and functioning of the political system of society, its state power in particular. It is characterized by instability and misbalance of political institutions, reduction in controllability of all aspects of social life, the growth of social and political activity of people. Crises are caused by the stage structure.

Some reasons and peculiarities of external and internal factors of political transit in Ukraine are revealed. The reasons of transit in Ukraine may be caused by external and internal conditions which determine the course and content of political transit. Availability (or overcoming) economic, political, historical, cultural, language, religious, ideological splits refer to internal factors of political transit. Material, military and moral assistance / aid of «model countries», their interest in the success of the transit flow, favorable political conjuncture on the world stage refer to external factors.

Keywords: political crisis, political transit, political conflict, revolutionary situation, disjunctive crises, political catastrophe, conjunctive crises.

УДК 351.84

В. С. Голубчук

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ТА ГАРАНТІЙ НА ОСНОВІ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Досліджуються питання удосконалення вітчизняної системи державних соціальних стандартів і соціальних гарантій на основі західноєвропейського досвіду.

Ключові слова: соціальний захист, соціальні гарантії, соціальна політика, соціальний мінімум.

Україна зробила однозначний вибір на користь створення соціально орієнтованої ринкової економіки. Впровадження ефективних ринкових механізмів функціонування національної економіки в поєднанні із забезпеченням передбаченої Конституцією України соціальної орієнтації економіки вимагає впровадження

References

Celevich V., 1993 Narid, nacija, derzhava [People, nation, state], SMK «Nash chas» publ, Vinnicja.

Degtjarev A., 1998 Osnovy politicheskoi teorii [Foundations of Political Theory], Vysshaja shkola publ, M.

Engel's F., 1961 Proishozhdenie sem'i, chastnoj sobstvennosti i gosudarstva. V svjazi s issledovanijami L. Morgana [The Origin of the Family, Private Property and the State. In connection with investigations L. Morgan], Sochinenija: v 50t.

Jendrej Ch. F., 2000 Sravnitel'nyj analiz politicheskikh sistem. Jefferktivnost' osushhestvlenija politicheskogo kursa i social'nye preobrazovanija [Comparative analysis of political sistem. Effektivnost' implementation of policy and social transformation], Izdatel'skij dom «INFRA M», Izdatel'stvo «Ves' Mir» publ, M.

Lenin V. I., 1972b Pershe travnia i viina, Povne zibrannia tvoriv: u 50 t. [The first of May and the war], Vydavnytstvo politychnoi literatury Ukrainy, K.

Lenin V. I., 1972a Krakh II Internatsionalu, Povne zibrannia tvoriv: u 50 t. [The collapse of the International II], Vydavnytstvo politychnoi literatury Ukrainy, K.

Matsiievskiy Yu., 2008 Deiaki aspekty vyvchennia fenomena politychnoi kryzy u politychnykh doslidzhenniakh [Some aspects of the study of the phenomenon of the political crisis in political science], Politychnyi menedzhment [Political Management], №6, pp.16–23.

Politycheskaja jenciklopedija [Political Encyclopedia]: [V 2 t.], 2000, Mysl' publ, M.

Prigozhin A., 1994 Fenomen katastrofy (Dilemy krizisnogo upravlenija) [The phenomenon of the disaster (crisis management dilemma)], Obshhestvennye nauki i sovremennost' [Social Sciences and the present], №2, pp. 114–125.

Revoljucionnaja situacija v Rossii v seredine 19 veka [The revolutionary situation in Russia in the mid-19th century], 1978, Nauka publ, M.

Rogozjan O. V., 2006 Politicheskij krizis: analiz i tehnologii uregulirovanija (na primere Krasnodarskogo kraja) [Political crisis: analysis and resolution technology (for example, the Krasnodar Territory)], Avtoref. disert. Krasnodar.

Romaniuk A., 2004 Porivnialnyi analiz politychnykh system krain Zakhidnoi Yevropy: instytutsiinyi vymir [Comparative analysis of the political systems of the countries of Western Europe: the institutional dimension]. Triada plus publ, Lviv

Sergeev V. M., Sergeev K. V., 2003 Mehanizm jevoljucii politicheskoi struktury obshhestva : Social'nye ierarhii i social'nye seti [The mechanism of the evolution of the political structure of society: social hierarchy and social networks], Polis, №3, pp. 6–13.

Sorokin P. A., 1998 Obzor ciklicheskih koncepcij social'no-istoricheskogo processa [Overview of cyclic concepts of social – historical process], Sociologicheskie issledovanija [Sociological Research], №12, pp. 3–14.

Vasylenko V. O. 2005, Antykryzove upravlinnia pidprijemstvom : Navch. posibnyk [Crisis management: Studies. Manual], Tsentr navchalnoi literatury publ, K.

Vengerov A. B., 1993 Sinergetika i politika [Synergetics and policy], Obshhestvennye nauki i sovremennost' [Social Sciences and the present], №4, pp. 4–18.

Надійшла до редколегії 15.05.2013 р.